

פרק כ"ו / שאל בידו דוד – פעם נוספת (חלק ב)

יכוח זה מזכיר, כפי שצינו בשיעור הקודם, את הוויכוח שבין דוד ואנשיו בפרק כ"ד. עם זאת, יש לשים לב להבדל בולט בין דברי אבישי כאן לדברי אנשי דוד בפרק כ"ד: שם הצינו אנשי דוד לדוד "וְעֵשִׂיתָ לוֹ כְּאִשֶּׁר יִטֵּב בְּעֵינֶיךָ" (כ"ד, ד), בעוד שכאן מתנדב אבישי מיזמתו "אֲכַנּוּ נָא בְּחֵנִית וּבְאַרְץ פְּעַם אַחַת וְלֹא אֲשַׁנָּה לָּהּ!" הצעה זו מעידה, מצד אחד, על אומץ לבו וגבורתו של אבישי, אך מצד שני, שהוא המשמעותי יותר, היא מעידה גם על מזגו החם והתוקפני.

במזג זה אנו עתידים לפגוש גם בשלבים מאוחרים יותר. בעת ברחו מירושלים בעקבות מרד אבשלום, נתקל דוד בשמעי בן גרא, שיצא מעירו בחורים, סיקל את דוד באבנים וקיללו קללה נמרצת. אבישי מגיב להתרחשות זו במילים קשות:

וַיֹּאמֶר אֲבִישִׁי בֶן צְרוּיָה אֶל הַמֶּלֶךְ לְמָה יִקְלַל הַכֶּלֶב הַמֵּת הַזֶּה אֶת אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֲעֲבֹרָה נָא וְאֶסִּירָה אֶת ראשו (שמ"ב ט"ז, ט).

ברם, גם שם משיב דוד בחריפות להצעתו של אבישי, ודוחה אותה מסיבות דתיות:

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה לִּי וְלָכֶם בְּנֵי צְרוּיָה כֹּה יִקְלַל כִּי ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל אֶת דָּוִד וְמִי יֹאמֶר מְדוּעַ עֲשִׂיתָהּ כֵּן. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֲבִישִׁי וְאֵל כָּל עֲבָדָיו הִנֵּה בְנֵי אִשֶּׁר יֵצֵא מִמֶּעִי מִבְּקֶשׁ אֶת נַפְשִׁי וְאִף כִּי עֲתָה בֶן הַיְמִינִי הִנְחוּ לוֹ וְיִקְלַל כִּי אָמַר לוֹ ה'. אוֹלֵי יִרְאֶה ה' בְּעֵינֵי וְהִשִּׁיב ה' לִי טוֹבָה תַּחַת קִלְלָתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה (שם, י"ב).

דוד מקבל עליו באהבה את קללותיו של שמעי בן גרא, מתוך אמונה שהאירוע כולו – המתרחש בשעה קשה לדוד, עת מבקש בנו שלו את נפשו – היה ברצון ה';⁴ ועל כן עליו להבליג. מכל מקום, יש לשים לב שדוד אינו תוקף כאן רק את אבישי, אלא את "בְּנֵי צְרוּיָה", ובכך כורך כאחד את אבישי ויואב. אין ספק, שדמותו התקיפה של יואב בולטת עוד יותר מזו של אבישי. יואב היה זה שהרג את אבנר בן נר, שר צבא שאלו שערק למחנהו של דוד (עיין שמ"ב ג');⁵ הוא שהרג את אבשלום בן דוד (שם ח'); והוא שהרג גם את עמשא בן יתר, שדוד מינהו כשר צבא במקום יואב לאחר סיום מרד אבשלום (שם כ').⁶ דוד מכיר בכוחם ובגבורתם של

ד. בין דוד לאבישי

בשיעור הקודם ראינו, כי פרשת נפילתו של שאל בידו דוד בפעם השנייה מהווה תיקון לפעם הראשונה, בפרק כ"ד, שם ניכר היסוסו של דוד, ואף הצעד שבו נקט (כריתת כנף מעילו של שאל), היה בו מן הביזיון לשאל. בשיעור זה נמשיך ונעסוק בהיבטים נוספים הקשורים לסיפור זה.

נתחיל בירידתו של דוד למחנה שאל:

(ו) וַיַּעַן דָּוִד וַיֹּאמֶר אֶל אַחִימֶלֶךְ הַחֹתֵי וְאֶל אֲבִישִׁי בֶן צְרוּיָה¹ אַחִי יוֹאֵב לֹאמַר מִי יֵרַד אֵתִי אֶל שְׂאוֹל אֶל הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲבִישִׁי אֲנִי אֵרַד עִמָּךְ:

בשיעור שעבר עסקנו בדמותו של אחימלך, שלא ירד. הפעם נעסוק בדמותו של המתנדב לרדת עם דוד: אבישי בן צרויה. בפסוק זה יש בעיה מסוימת: הצגת אבישי בן צרויה כ"אַחִי יוֹאֵב" תמוהה, שהרי יואב טרם הוזכר במקרא עד כאן!² נראה אפוא, שלמקרא הייתה סיבה להזכיר כאן את יואב, ועל טיבה של מגמה זו נעמוד להלן.

כאשר מגיעים דוד ואבישי אל מחנהו של שאל ורואים את שאל ואת כל העם שסביבו ישנים, מתפתח ביניהם ויכוח:

(ח) וַיֹּאמֶר אֲבִישִׁי אֶל דָּוִד סַגְרֵי אֶל־הַיָּם הַיּוֹם אֶת אוֹיְבֶךָ בְּיַדְּךָ וְעֲתָה אֲכַנּוּ נָא בְּחֵנִית וּבְאַרְץ³ פְּעַם אַחַת וְלֹא אֲשַׁנָּה לוֹ: (ט) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֲבִישִׁי אֶל תִּשְׁחִיתֶהוּ כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ בְּמִשְׁיַח ה' וְנָקָה:

1 על פי דה"א ב', טז, צרויה הייתה אחותו של דוד (כמו אביגיל – ולהבדיל מאביגיל אשת נבל, שהייתה לבסוף לאשתו של דוד). פרט לכך, אין לזיקה משפחתית זו שום ביטוי אחר במקרא, ואדרבה, מפסוק אחד בספר שמואל משמע אחרת: "וְאֵת עֲמֶשָׁא שֵׁם אֲבִשָׁלָם תַּחַת יוֹאֵב עַל הַצָּבָא וְעֲמֶשָׁא בֶן אִישׁ וְשֵׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרָאֵלִי אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַיִל בַּת נָחַשׁ אַחֹת צְרוּיָה אִם יוֹאֵב" (שמ"ב י"ז, כה) – משמע שצרויה ואביגיל היו בנות נחש, ולא בנות ישי! המפרשים שם עמלו ליישב את הסתירה שבין הפסוקים שבשמ"ב ושבדה"א (עיין רש"י, רד"ק ומצודת דוד שם). באופן כללי ניתן לומר, שספר שמואל מבקש להסתיר את הקשר המשפחתי בין דוד ובני צרויה, מסיבות שיובנו להלן.

2 פרט לפסוקנו, נזכר יואב לראשונה רק בשמ"ב ב', יג, וגם שם אין הוא נזכר בתואר מסיים, אלא נראה מן הפסוק כי הקורא אמור להבין לבד שמדובר באדם בעל משמעות רבה.

3 א. בניסוח זה של הצעתו של אבישי יש משום רמז, כי התנגדותו של דוד להריגת שאל עומדת בניגוד גמור למה שניסה שאל לעשות לדוד – "אִכָּה בְּדוֹד וּבְקִיר" (י"ח, יא).

ב. הריגת אדם בכלי נשקו היא תופעה מוכרת, המבטאת באופן מיוחד את השפלתו של ההרוג. השווה: "וַיִּרְץ דָּוִד וַיַּעֲמֵד אֶל הַפְּלִשְׁתִּי וַיִּקַּח אֶת חַרְבּוֹ וַיִּשְׁלַף מִתַּעֲרָה וַיִּמְתַּתְהוּ וַיִּכְרַת בָּהּ אֶת ראשו" (י"ז, נא); "וַיִּבְגְּלוּ בֶן יְהוֹיָדָע בֶּן אִישׁ חֵיל... והוא הפך את איש מצרי איש מרצה וּבְיַד הַמִּצְרִי חֵנִית וַיֵּרַד אֵלָיו בְּשֵׁבֶט וַיִּגְזַל אֶת הַחֵנִית מִיַּד הַמִּצְרִי וַיַּהַרְגֵהוּ בְּחֵנִיתוֹ" (שמ"ב כ"ג, כ-כא).

ג. על מוטיב החנית אצל שאל עמדנו לעיל פרק י"ז (שיעור 17).

4 הכרה זו היא, כנראה, חלק מתהליך התשובה של דוד על פרשת בת שבע.

5 וגם שם התבטא דוד באופן כולל: "וְאֲנֹכִי הַיּוֹם רַךְ וּמְשֻׁחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קִשִּׁים מִמֶּנִּי יִשְׁלַם ה' לְעֵשֶׂה הַרְעָה כְּרַעְתּוֹ" (שמ"ב ג', לט). על פרשה זו, כמו על יתר הפרשות בהן התגלע טבעו התוקפני של יואב, נעמוד בע"ה בהמשך, אם גומר ה' עלינו.

6 הדרך בה הרג יואב את עמשא – "וְעֲמֶשָׁא לֹא נִשְׁמַר בְּחַרְבַּת אֲשֶׁר בְּיַד יוֹאֵב וַיִּכְהוּ בָּהּ אֶל הַחֶמֶשׁ וַיִּשְׁפֹּף מֵעֵיו אֶרְצָה וְלֹא שָׁנָה לוֹ וַיִּמָּת" (שמ"ב כ', י) – מזכירה את הצעתו התוקפנית של אבישי "אֲכַנּוּ נָא בְּחֵנִית וּבְאַרְץ פְּעַם אַחַת וְלֹא אֲשַׁנָּה לוֹ".

דוד מבקש מאבישי לקחת את החנית ואת צפחת המים של שאול, אך בפועל לקחם דוד בעצמו. מדוע? רד"ק מביא: "אחר שאמר לאבישי 'קח נא', נתחרט בו ולא רצה שיקרב אבישי אליו, שמא לא יוכל לכבוש את יצרו ויכנף". ניתן להוסיף, כי ייתכן שאבישי לא היה מוכן להסתפק בפחות מהריגת שאול ו'סירב פקודה', ועל כן ביצע דוד את הפקודה בעצמו. מכאן ואילך, מכל מקום, לא נזכר אבישי עד לסוף הסיפור.

ה. כי גרשוני

לאחר לקיחת החנית והצפחת, פונה דוד לאבנר בדברים, הנאמרים ספק ברצינות ספק בלגלוג:

(יד) ויקרא דוד אל העם ואל אבנר בן נר לאמר הלוא תענה אבנר ויען אבנר ויאמר מי אתה קראת אל המלך? (טו) ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש אתה ומי כמוך בישראל ולמה לא שמרת אל אדניך המלך כי בא אחד העם להשחית את המלך אדניך: (טז) לא טוב הדבר הזה אשר עשית חי ה' כי בני מות אתם אשר לא שמרתם על אדניכם על משיח ה' ועתה ראה אי חנית המלך ואת צפחת המים אשר מראשתו:

שאל שומע את קולו של דוד ויוצר קשר ביניהם, ודוד שב וחוזר באופן כללי על טענותיו מפרק כ"ד:

(יח) ויאמר למה זה אדני רדף אחרי עבדו כי מה עשיתי ומה בדי רעה: (יט) ועתה ישמע נא אדני המלך את דברי עבדו אם ה' הסיטך בי רח מנחה¹⁰

יואב ואבישי, שהגיעו לשיאם ביכולתם המופלאה להכריע מלחמה "מפנים ומאחור" נגד ארם ועמון (שם י'), מתוך אמונה גדולה בה'. יחד עם זאת, דוד מודע למחיר שעליו לשלם על הימצאותם של שני האחים לצדו. ואכן, ברוב המקרים הצליח דוד לרסן את מזגם של אבישי ויואב.

המשך סיפורו של שמעי בן גרא מחולל עימות נוסף בין דוד לאבישי, ובו זיקה מסוימת למסופר בפרקנו. עם תום מרד אבשלום, ממחר שמעי בן גרא לבקש רחמים ומחילה מעם דוד, מתוך חשש כבד שכעת, בשוב דוד לכס ממלכתו, יעניש אותו על הפגיעה החמורה שפגע בו:

ושמעני בן גרא נפל לפני המלך בעברו בירדן. ויאמר אל המלך אל יחשב לי אדני עון ואל תזכר את אשר העוה עבדך ביום אשר יצא אדני המלך מירושלם לשום המלך אל לבו. כי ידע עבדך כי אני חטאתי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף לרדת לקראת אדני המלך (שמ"ב י"ט, י"ט-כא).

אבישי בן צרויה אינו מתרשם מן ההצגה, ומבקש מדוד שלא לסלוח לשמעני על מה שעשה:

ויען אבישי בן צרויה ויאמר התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל את משיח ה' (שם, כב).

נראה, שלא במקרה מזכיר אבישי את הביטוי "משיח ה'", המחזיר את הקורא לפרקנו. כביכול אומר אבישי לדוד: כשהצעת לי לך לפגוע בשאול שרדף אחריך, מנעת זאת ממני בטענה ששאול הוא "משיח ה'"; כעת, כשמעי בן גרא קילל אותך בהיותך "משיח ה'", האין מן הדין ומן הצדק לפגוע בו? ואולם, דוד מסרב גם עתה:

(כג) ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן היום יומת איש בישראל כי הלוא ידעת כי היום אני מלך על ישראל:⁷

דוד דוחה את הצעתו של אבישי, אף שהוא מסכים כי שמעי ראוי להיענש, וכפי שניכר בצוואתו לשלמה לפני מותו, בה הוא מורה לו למצוא את הדרך לפגוע בשמעני (מ"א ב', ח-ט). לדוד יש ראייה רחבה יותר מזו של אבישי, והוא מניח בצדק, שהריגת שמעי ביום מיוחד זה תפגע במטרה של איחוד הממלכה, ויש להתעלות מעבר להיבט האישי הצר. נקודה זו – היכולת להתעלות מעל ליצר הטבעי להגיב בתקיפות – חורזת למעשה את כל העימותים שבין דוד ובני צרויה.

בפרקנו, מכל מקום, מצליח דוד לעצור את אבישי, אך נראה שאבישי לא קיבל את גישתו של דוד ברוח טובה:

(יא) חלילה לי מה' משלח ידי במשיח ה' ועתה קח נא את החנית אשר מראשתו ואת צפחת המים ונלכה לנו: (יב) ויקח דוד את החנית ואת צפחת המים מראשתי שאול וילכו להם...

8 ביטוי זה קשה, שהרי דוד קרא אל אבנר, ולא אל המלך (ובתרגום השבעים נוסח b הושמטו מילים אלו). רד"ק פירש: "כמו על המלך", כלומר: שלא יראת לקרוא במקום שהמלך ישן, לא חששת שתעירוהו משנתו בקראך בקול". על דרך הפשט נראה יותר, שהטענה היא כי קריאה אל אבנר, כמוה כקריאת תגר על המלך עצמו. ושמה נוכל להציע כי יש כאן שתי קריאות: אל דוד ענה אבנר "מי אתה קראת?", ואילו לאנשיו קרא אבנר במהירות "אל המלך!", מתוך הבנה שהמלך נתון כעת בסכנה.

9 גם מילה זו קשה. מצודת ציון פירש ש"את" משמעו 'עם', ואכן, ניתן לציין לפסוק נוסף במשמעות דומה: "ויאמר דוד אל שאול רעה הנה עבדך לאביו בצאן ובא הארי ואת הדוב ונשא שמה מהעדר" (י"ז, לד). ברם, רש"י בסנהדרין (מט ע"א ד"ה בור) כתב: "וכשאמר להם דוד בני מות אתם שלא שמרתם את אדוניכם שכבר הייתי יכול להורגו, ראו נא איפוא חנית המלך ואיה צפחת המים וגו'", וייתכן שבגרסתו אכן היה כתוב 'אי חנית המלך ואיה צפחת המים'; וכך גם משמע בתרגום יונתן (במהדורת הכתר).

10 דברים אלו של דוד מעוררים תמיהה כשלעצמם, שכן הם נראים כולזול כלפי מעלה. חז"ל עמדו על הבעייתיות שבביטוי זה: "אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: מסית קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותך, דכתיב 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו' וגו' (שמות ל', יב). מיד 'ויעמד שטן על ישראל, וכתוב 'ויתן את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל' (שמ"ב כ"ד, א') (ברכות סב ע"ב). על פי דברי חז"ל, דוד נענש על כך כאשר הסיתו השטן למנות את ישראל, ובעקבות זאת בא על העם עונש חמור. חז"ל המפרשים לא ראו בעיה בביטוי "ירח מנחה" כשלעצמו, ופירושו: "כלומר אקריב לפניו מנחה שיריחה וירצה בה לכפר עוני ולהסיר שנאתך ממני" (רד"ק). ברם, דומה שביטוי זה בעייתני מצד עצמו: כביכול ניתן 'לפתור' את הבעיה על ידי קרבן. סביר להניח, שהדברים

7 על הקשר בין יום חגיגי ובין מחילה לאנשים שראויים היו למות עמדנו לעיל פרקים י"א וי"ד (שיעור 20 הערה 1, שיעור 26).

אלהים אחרים' – וכי מי אמר לו לדוד 'לך עבוד אלהים אחרים?!' אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל – כאילו עובד עבודת כוכבים (כתובות קי ע"ב).

בסופו של דבר, מסתיים פרק זה כמו פרק כ"ד:

(כה) ויאמר שאול אל דוד ברוך אתה בני דוד גם עשה תעשה וגם יכל תוכל וילך דוד לדרכו ושאול שב למקומו:

וכמו בפעם הקודמת, גם הפעם ברור לשני הצדדים שהסיפור טרם הסתיים. מכל מקום, למעשה הייתה זו פגישתם האחרונה של דוד ושאול. סופו של שאול הולך וקרב, ועמו גם זמן מלכותו של דוד.

*****

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב אמנון בוק, תשס"ח
 עורך: בעז קלוש

*****

בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון
 האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>

משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דוא"ל: office@etzion.org.il

*****

ואם בני האדם אוררים הם לפני ה' כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים:

מבחינה רעיונית, מעניינת התפיסה שמביע דוד, כי מי שמגרש אותו מנחלת ה',¹¹ כמוהו כאומר לו ללכת לעבוד עבודה זרה. אין זה המקום היחיד במקרא בו מופיע רעיון זה, אם כי יש כאן אמירה מרחיקת לכת בנושא.

חשש תאולוגי דומה הביעו בני ראובן, גד וחצי המנשה בהסברם למזבח הגדול שבנו בעבר הירדן: "ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' א-להי ישראל. וגבול נתן ה' בינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן אין לכם חלק בה' והשביתו בניכם את בנינו לבלתי ירא את ה'" (יהושע כ"ב, כד-כה). גם כאן חוזרת התפיסה, שמי שנמצא מעבר לגבולות הארץ, אין לו חלק בה'. תפיסה זו מוכרת מהעולם האלילי, שבו ייחסו לכל אל אזור שליטה משלו, ולכן כאשר גלה עם מעל אדמתו, קיבל עליו את מצוות אלוהי הארץ שאלה הגיע.¹² מובן, שהתפיסה הדתית של המקרא שוללת את ההנחה ששליטת הקב"ה היא כביכול על ארץ ישראל בלבד, ועם זאת, ברור שלארץ ישראל יש מעמד מיוחד, בהיותה "ארץ אשר ה' א-להיך דרש אתה תמיד עיני ה' א-להיך בה" (דברים ז"א, יב).

יתרה מזאת: גם אם מבחינת הקב"ה אין היציאה מארץ ישראל מפסיקה את השגחתו על בריותיו, בכל זאת היא מהווה התנתקות משמעותית מעם ישראל. שורשיו של דוד, המתוארים במגילת רות, הם במשפחה שכמעט התבוללה לחלוטין מפני שעזבה את הארץ ובניה נשאו נשים נכריות. בתקופה שבה לא היו כמעט אמצעי תקשורת בין ארצות שונות, לא הייתה אפשרות רצינית להישאר חלק מעם ישראל תוך כדי מגורים בגולה. על כן גם במובן זה, גירוש מארץ ישראל פירושו, למעשה, גירוש גם מעם ישראל ומאמונתו. דומה, שזו גם משמעותם של דברי חז"ל בנושא:

תנו רבנן: לעולם ידור אדם בא"י אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו א-לוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו א-לוה, שנאמר: 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לא-להים' (ויקרא כ"ה, לח). וכל שאינו דר בארץ אין לו א-לוה?! אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל – כאילו עובד עבודת כוכבים; וכן בדוד הוא אומר: 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד

נאמרו מתוך הלחץ הנפשי שבו נתון היה דוד ברגע זה. ועדיין צריכים הם עיון.

11 נראה שכוונתו לכך שנאלץ לעזוב את ארץ ישראל לפלשתים, כפי שכבר עשה בפרק כ"א, וכפי שעתיד הוא לעשות עוד בפרק הבא.

12 כפי שמסופר, למשל, על הכותים שהגלה מלך אשור לארץ ישראל: "ויאמרו למלך אשור לאמר הגוים אשר הגלית ותושב בערי שמרון לא ידעו את משפט א-להי הארץ וישלח בם את האריות והנם ממיתים אותם כאשר אינם ידעים את משפט א-להי הארץ" (מל"ב י"ז, כו).